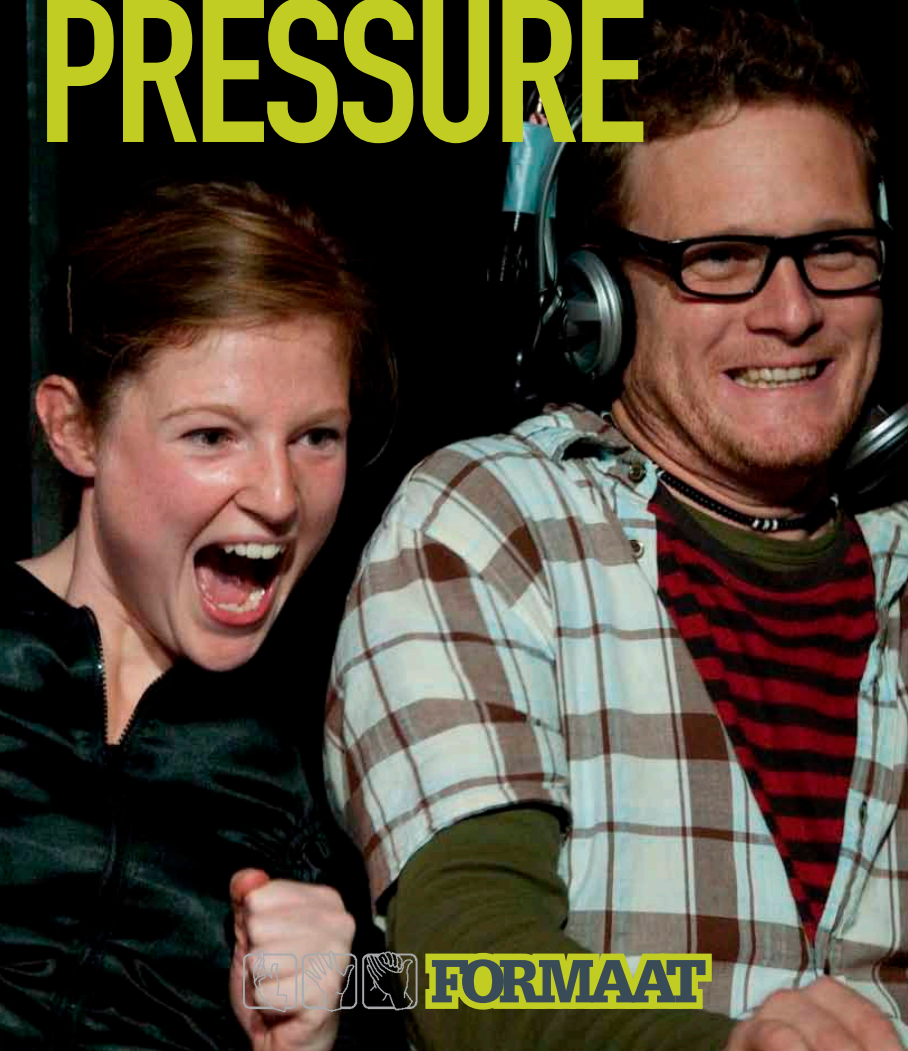

FORUMTHEATER OVER WAT JE NIET WILT,
MAAR TOCH DOET

UNDER PRESSURE

FORMAAT

VOORWOORD

In 2009 mocht ik samen met Hector Aristizábal de voorstelling Under Pressure regisseren. Het kostte ons welgeteld 10 repetities om dit op de planken te zetten. Met al onze theaterkennis kwamen we best ver in korte tijd.

Momenteel behoort Under Pressure tot de meest gespeelde schoolvoorstellingen in het land. Daar zijn we trots op, omdat het vooral om Cluster 4 en Praktijkschoolleerlingen gaat, die minder vaak in contact komen met theater. Under Pressure is tot op de dag van vandaag “work in progress” en ik kan alleen maar trots zijn op het team van acteurs, technici en jokers dat is blijven schaven aan de voorstelling. De reacties van jongeren liegen er niet om. Let tijdens het kijken naar de dvd op stilte van het geboeide publiek en vervolgens op de reacties tijdens het inspring gedeelte.

In dat gedeelte zitten altijd de mooiste momenten. Het publiek probeert de werkelijkheid te veranderen. Je kan niet blijven toekijken, je moet handelen. Anders blijft alles hetzelfde. Morele keuzes maken zonder dat er gemoraliseerd wordt, dat is de kracht van onze methodiek.

Under Pressure geeft handen en voeten aan buzzwoorden als participatie en dialoog.

Veel lees- en kijkplezier.

Luc Opdebeeck

Artistiek leider

1. INLEIDING	7
2. UNDER PRESSURE ..	9
3. DE THEMA'S	15
4. HERKENNING	19
5. REACTIES VAN LEERKRACHTEN	21
6. CIJFERS	23
7. CONCLUSIES	25

1

INLEIDING

In het boek 'Theatre of the Oppressed' (Boal 1989) beschrijft Augusto Boal het Forumtheater als volgt: 'In het eerste gedeelte wordt de scène zo gespeeld alsof het om conventioneel theater gaat. Dan wordt het publiek gevraagd of ze het eens zijn met de door de protagonist voorgestelde oplossingen. Vermoedelijk zijn ze het niet. De hele scène wordt dus een tweede keer gespeeld, waarbij de acteurs proberen om hem onveranderd uit te spelen en de toeschouwers hun best doen om de afloop te beïnvloeden doordat ze nieuwe, betere oplossingen inbrengen.'

Formaat speelt sinds 1999 Forumtheater op scholen in het reguliere onderwijs. Sinds 2004 spelen we in toenemende mate in het Cluster 4 onderwijs (onderwijs aan kinderen met ernstige gedrags-, ontwikkelings- en/of psychiatrische

problemen), het Praktijkonderwijs en in Justitiële Jeugd-inrichtingen (JJI's). De voorstellingen maken steeds vaker deel uit van preventieprogramma's van scholen en partnerinstellingen.

Van 1999 tot 2011 werden meer dan 1000 voorstellingen in het voortgezet onderwijs gespeeld rond thema's als racisme/discriminatie, pesten, uitsluiting, geweld, emancipatie, criminaliteitspreventie, overlast, alcohol/drugs, rechten van jongeren en morele dilemma's. De tournees voerden ons langs meer dan 150 scholen in bijna 90 gemeentes. Aan de voorstellingen hebben ca. 50.000 leerlingen actief deelgenomen, waarvan er bijna 8.000 op toneel kwamen om oplossingen in te brengen.

Formaat heeft verschillende onderzoeken uitgevoerd om het effect van Forumtheater te bepalen. Het belangrijkste resultaat is dat jongeren gemotiveerd raken voor positieve veranderingen op school en in hun vriendenkring.

UNDER PRESSURE

Tijdens de driejarige tournee van de succesvolle voorstelling *Home & Away* (2007-2009) kwamen een aantal thema's naar boven waarvan leerlingen en leerkrachten zeiden: 'daar zou een voorstelling ook over moeten gaan.' Formaat zou Formaat niet zijn als deze handreiking niet met enthousiasme werd begroet.

In navolging van het proces *Home & Away* werd ook dit keer een buitenlandse gastregisseur aangetrokken.

Ditmaal ging het om de uit Colombia afkomstige en in de VS woonachtige Hector Aristizábal. De repetities vonden plaats in oktober/november 2009. De tournee ging van start in november 2009 en staat gepland tot juni 2012.

De rode draad van de voorstelling is het idee dat het leven van veel jongeren onder druk (under pressure) staat, waardoor ze tot extreme uitingen neigen.

Hoewel alcohol een belangrijke rol speelt, gaat het in de voorstelling over veel meer. De leerlingen kunnen na afloop van het stuk kiezen met welke thema's zij in het interactieve gedeelte verder willen.

De voorstelling duurt ongeveer een half uur, vervolgens is er bijna een uur dialoog met de zaal. Aan de voorstellingen nemen gemiddeld 50 leerlingen deel.

Under Pressure volgt de lotgevallen van Sil (15), Gio (15) en Jim (16). Sil woont bij haar streng gereformeerde vader en is verliefd op Jim. Jim is net uit het internaat terug en woont bij zijn radeloze moeder en zoveelste nieuwe stiefvader. Gio is gameverslaafd en woont bij zijn zieke moeder.

Zij maken keuzes waardoor de druk op hen steeds verder toeneemt. Aan het slot van het stuk drinkt Sil zich in coma, wordt Jim gezocht door de politie en heeft Gio zijn game verloren.

De dvd is een registratie van de voorstelling die op 21 februari 2011 werd gespeeld voor leerlingen van het Calvijn College in Rotterdam-Zuid.

3

DE THEMA'S

De participatie was hoog, nog nooit sprongen zoveel leerlingen in op de verschillende scènes.

De meest gekozen thema's waren:

- hoe ga je om met je stiefvader? (een steeds vaker voorkomend thema in de realiteit)

Quote: 'Je krijgt mijn kamer echt niet als je seks met mijn moeder wilt hebben'

- indrinken/zuipwedstrijden (in sommige regio's verbazingwekkend normaal)

Quote: 'Ik werd dertien en op mijn verjaardag eindigde ik in coma. Was niet zo erg, was wel lachen. Drinken is toch leuk. Ik ben wel naar een lager niveau op school gegaan daarna'

- gameverslaving (hoewel sommige leerlingen overduidelijk veel gamen, is toegeven dat je verslaafd bent overduidelijk lastig)

Quote: 'ik zou ook niet met Gio omgaan, hij is een nerd, een loser'

- joyriding (met het dilemma: stap je in de auto bij iemand die geen rijbewijs heeft, minderjarig én dronken is)

Quote: 'Joyriden doe ik ook. In de auto van mijn stiefvader. Ik ben 15, ik kan echt goed rijden hoor'

- de strenge (religieuze) vader (waarbij veel discussie over opvoedingsstijlen ontstond – en sommige leerlingen herkennen de personages meteen)

Quote: 'dat (vader Sil) is mijn vader en dat (moeder Jim) is mijn moeder!'

- discriminatie in de disco (in sommige regio's een hardnekkig probleem)

Quote: 'Als iemand zo discrimineert, mag je wel slaan'

- relaties en toekomstideeën (de relatie tussen Sil en Jim werkt als een spiegel)

Quote: 'Ze is verliefd dus ze is blind.', 'Echte vrienden zouden zoiets nooit doen'

- onveilige seks (met de vraag wiens verantwoordelijkheid het is)
Opmerking: Ze vinden het dom van Sil om met Jim naar bed te gaan terwijl ze dronken is. Vaak geven jongens aan dat zij zich ook verantwoordelijk voelen, maar toch steekt ook de

mening dat Jim geen enkele blaam treft wel eens de kop op. Behalve als het om hun eigen zusje zou gaan, dan is het weer niet oké.

Quote: 'Ze had gewoon niet zo veel moeten drinken, dan was ze ook niet zwanger geweest.'

4

HERKENNING

Forumtheater begint met het herkennen van wat er op toneel gebeurt. Daardoor ontstaat er identificatie met de personages en uiteindelijk motivatie om de afloop van het stuk te beïnvloeden.

Als de joker na afloop van het eerste gedeelte van de voorstelling aan de leerlingen vraagt: 'Wat heb je herkend?' en het antwoord is 'Alles!', dan is er sprake van sterke identificatie. Wij noemen dat ook wel eigenaarschap. De zaal voelt zich eigenaar van het verhaal; de leerlingen ervaren de herkenning als een vorm van erkenning van hun situatie, hun problemen en hun wensen.

Forumtheaterstukken ontstaan als een vorm van co-creation tussen Formaat en de doelgroep. De inbreng van

leerlingen tijdens de tournee van een voorstelling worden meegenomen bij het maken van een nieuwe productie.

Volwassenen zoeken vaak naar de boodschap van de voorstelling. Wij pretenderen echter niet om een boodschap te hebben. Wij weten immers niet wat wij zouden doen als we in dezelfde situatie zouden zijn als de leerlingen cq. als de personages in het stuk. Wel kunnen we het handelingsrepertoire van het publiek vergroten en dusdanige vragen stellen dat leerlingen anders over hun gedrag gaan nadenken.

Overigens herkennen volwassenen de personages in *Under Pressure* ook. Volwassenen die de voorstelling zien, krijgen soms meer inzicht in de denkprocessen van jongeren.

Vaak ontstaat er na de voorstelling een gesprek tussen leerkrachten en leerlingen, tussen jongeren en hun ouders, tussen jongeren onderling. Dat gesprek is voor *Formaat* het belangrijkste deel van de voorstelling. Het toont aan dat Forumtheater doet wat het mensen wil bieden, nl.: het oefenen voor de realiteit en in dialoog.

Een leerling benoemde dat heel doeltreffend: 'Die jongeren hadden allemaal een keuze, we hebben gezien dat sommige keuzes je in slechte situaties brengen. Dus je moet goed weten welke keuze je maakt.'

5

REACTIES VAN LEERKRACHTEN

Veel voorkomende reacties zijn: 'hier probeer ik al het hele schooljaar aandacht voor te krijgen en jullie krijgen het in anderhalf uur voor elkaar.'

Leerlingen hebben vaak de volledige anderhalf uur aandacht voor de voorstelling. In het Cluster 4 en in het Praktijkschool is dat uitzonderlijk. Voor sommige leerkrachten is het een eye-opener om mee te maken hoe geconcentreerd en serieus de leerlingen met de onderwerpen van de voorstelling omgaan.

Een paar citaten van leerkrachten:

De leerlingen hebben genoten van de voorstelling en bleven

betrokken tot het einde. Zelfs mijn doorgaans kritische collega's konden alleen maar lovende woorden uitbrengen.

Praktijkschool

De leerlingen en het personeel waren laaiend enthousiast! Heel leuk, en uitnodigend voor onze doelgroep (cluster 3 en 4).

De discussies van het nagesprek waren erg inhoudelijk, en de leerlingen namen fanatiek deel hieraan, super!

VSO-school

Wat knap hoe een paar mensen met zoveel rollen een nog zo duidelijk en voor leerlingen herkenbaar stuk neer kunnen zetten. Ook het nagesprek was erg goed.

Praktijkschool

Jullie slagen erin om positief te blijven ondanks veel negativiteit onder de leerlingen. Ik heb de stemming om zien slaan.

VMBO

6 CIJFERS

In het seizoen 2009-2010 werden 49 voorstellingen gespeeld, daarvan:

- 20 in het VSO
- 6 in Justitiële Jeugdinstellingen
- 11 in het VMBO
- 8 in het Praktijkonderwijs
- 4 in het HAVO/VWO

In het seizoen 2010-2011 werden 83 voorstellingen gespeeld, daarvan:

- 42 in het VMBO
- 10 in het VSO
- 5 in het HAVO/VWO
- 26 in het Praktijkonderwijs

Voor het seizoen 2011-2012 zijn 60 voorstellingen gepland. Under Pressure zal met een totaal van bijna 200 voorstellingen de meest gespeelde productie van Formaat worden.

Aan het einde van de tournee zullen bijna 10.000 jongeren uit het hele land aan de voorstelling deelgenomen hebben.

7 CONCLUSIES

Under Pressure is voor de leerlingen een repetitie voor de realiteit. Voor Formaat is het ook een onderzoek naar wat er speelt onder jongeren van deze tijd. Als je bijna 10.000 jongeren spreekt in meer dan 40 gemeentes kun je spreken van een grootschalige studie. Eén van de algemene kenmerken van theater is dat je kunt inzoomen op de realiteit en die heel gedetailleerd kunt onderzoeken.

In dit hoofdstuk zetten we de signaleringen van de leerlingen af tegen het huidige beleid van zowel scholen als de overheid. Signaleringen van deelnemers noemen wij ondergrondse kennis. Het activeren ervan levert zowel uitvoerders als beleidsmakers veel op.

1. ALCOHOL

In een aantal regio's van het land (Twente, Achterhoek, Westland, Zuid-Hollandse Eilanden) overtreft de realiteit ruimschoots de scènes in de voorstelling. Jongeren drinken vanaf hun 12e, regelmatig met toestemming van hun ouders. Al kan verbieden ook weer averechts werken. Alhoewel comazuipen vaak het gevolg is van stoer willen zijn en je eigen grenzen niet kennen, denken de meeste dat je op je 13e-14e wel degelijk je eigen grenzen kent. Dat je wel degelijk in staat bent om 'stop' te zeggen als je niet meer wilt.

Alle maatregelen die de overheid heeft genomen om het moeilijker te maken om aan alcohol te komen werken niet als iedereen in een dorp of wijk eraan meewerkt om ze te ondermijnen. In niet weinig gemeentes wordt drinken door jongeren onder de 16 oogluikend toegestaan, zolang er geen openbare ordeproblemen door ontstaan.

Streng verbieden helpt niet, is de ervaring, dan gaat het probleem ondergronds. Beter zou een brede maatschappelijke discussie zijn, waar nadrukkelijk ook ouders bij betrokken worden. Een Forumtheaterstuk over ouders, kinderen en alcohol zou daaraan een bijdrage kunnen leveren.

2. GAMEVERSLAVING

Toegeven dat je een probleem met gamen hebt is overduidelijk 'not done'. Het wordt erg geassocieerd met een nerd zijn, een loser. Naast roken is gamen de meest laagdrempelige

verslaving voor jongeren. In de voorlichting over verslaving wordt er echter weinig aandacht aan besteed. Een taboe dat nog doorbroken moet worden.

Niet alleen je schoolprestaties kunnen ervan achteruit gaan, ook leidt te veel gamen makkelijk tot sociale isolatie. Leerlingen die toch al weinig contacten hebben, verliezen steeds meer de vaardigheid, de motivatie en de gelegenheid om te functioneren in een sociale omgeving. Sociale isolatie is niet alleen een gevolg, maar ook vaak een oorzaak van gameverslaving, virtuele vrienden verdoezelen het gebrek aan echte vrienden.

Meer voorlichting over gamen en meer aandacht voor kinderen die overdadig achter de PC of laptop zitten, lijkt de komende jaren nodig. Van de conclusies van Home & Away weten we dat uitsluiting en isolement elkaar versterken.

3. STIEFOUDERS- JEUGDHULPVERLENING

Steeds meer kinderen hebben stiefouders, in de meeste gevallen gaat dat gelukkig goed. In een deel van de gezinnen raken ouders in een loyaliteitsconflict tussen hun kind(eren) en de nieuwe partner. De loyaliteit van kinderen kan verbazingwekkend ver opgerekt worden, in sommige gevallen te ver. De rek is groter naarmate een jongere minder oplossingsmogelijkheden ziet. Het vertrouwen in hulpverleners, met name van Jeugdzorg, is onder veel jon-

geren erg laag. Daardoor proberen zij – al dan niet met leeftijdgenoten – hun problemen zelf op te lossen. Met als gevolg dat juist vaak Jeugdzorg en de Kinderbescherming in beeld verschijnen.

Het vertrouwen in de (jeugd)hulpverlening kan in onze ogen alleen terugkomen als er meer en meer gestructureerd de dialoog met jongeren wordt aangegaan. Met de productie Perron 4 heeft Formaat hier in 2010 al een aanzet toe gedaan.

4. WAARDEN EN OPVOEDING

Jongeren krijgen steeds meer verantwoordelijkheid voor hun leven. Aan de andere kant ontsporen er jongeren omdat ze met verantwoordelijkheid niet om kunnen gaan.

Welke waarden zitten er eigenlijk achter opvoedingsstijlen? En welke betekenis hebben die voor jouw leven?

De conflicten tussen de jongeren en hun ouders in Under Pressure gaan niet primair over waarden, maar over of en hoe je het goed kan maken wanneer je fouten gemaakt hebt. Door met leerlingen daarover te praten, kun je een meer herstelgericht klimaat op school scheppen. Sancties die alleen sancties zijn, dienen geen opvoedkundig doel.

5. DISCRIMINATIE/DEURBELEID HORECA

In een aantal regio's van het land is dit nog steeds een hot item, ondanks veel protocollen, overleg tussen overheid en horeca en onderzoeken door antidiscriminatiebureaus.

Daarnaast is veilig uitgaan in sommige gemeentes een issue omdat discotheken plekken zijn waar conflicten tussen groepen jongeren worden uitgevochten. De link tussen alcohol en geweld is daar overduidelijk. Ook discriminatie werkt agressie in de hand, leerlingen geven dat duidelijk aan.

Het is niet de taak van discotheken om het probleem van conflicten tussen jongeren aan te pakken. Als er sprake is van preventief deurbelid is dat een signaal waar het jongerenwerk op in zou moeten gaan.

6. JOYRIDING/RISICOGEDRAG

Ernstige ongevallen met jongeren in het verkeer hebben vaak te maken met alcohol en/of met het besturen van brommers en zelfs auto's. Dit soort gedrag kan én moet aanleiding zijn om met jongeren de dialoog aan te gaan over het nemen van risico's.

Omdat de drempel voor het instappen in een auto en het achterop meerijden op een brommer laag is, leent zich dit thema voor bijvoorbeeld HALT-voorlichtingen. Formaat heeft met de Morele Dilemma Discussie Methode (MDDM) een instrument in handen om dergelijke voorlichtingen vorm te geven.

7. RELATIES/ONVEILIGE SEKS

Eén van de spannendste momenten in de voorstelling is als Jim vlak voor de vlucht naar Amsterdam zegt dat Sil

daar veel geld kan verdienen. Het publiek denkt meteen aan loverboys. Hoewel veel jongens aangeven zich ook wel degelijk verantwoordelijk te voelen voor een eventuele zwangerschap, gebeurt het toch nog regelmatig dat Sil de schuld voor haar mogelijke zwangerschap van Jim krijgt. Jim treft dan geen enkele blaam, hij doet wat andere jongens ook gedaan zouden hebben. 'Dan had ze maar niet zoveel moeten zuipen'.

Dit soort traditionele denkpatronen onder jongeren over relaties en de verhouding jongen/meisje bestaan dus nog steeds.

Belangrijke vragen blijven: Hoe kom je erachter wat je wilt of niet wilt en hoe je dat kunt zeggen? En wie is er eigenlijk verantwoordelijk voor veilige seks?

TOT SLOT

De genoemde signaleringen worden meegenomen in Under Pressure 2011-2012. Hierdoor zal de voorstelling nog meer verdieping krijgen en nog meer kunnen betekenen voor de leerlingen, scholen en beleidmakers.

Participatief Drama op school is een combinatie van cultuur, educatie en burgerschap. De dvd's van Under Pressure, Perron 4 en Home & Away zijn daar krachtige voorbeelden van.

UITVOERDERS

Regie: Hector Aristizábal, Luc Opdebeeck

Script: Ronald Matthijssen

Geluid: Giovanni Tradardi

Spelers: Michiel Blankwaardt, Bart Broekhuijsen,

Dionisio Matias, Ilse Stijntjes

Jokers: Karen Bevers, Thamar Kemperman

Stagemanagement: Thomas Brand, Danny Lodeweges

Decorbouw: Thomas Brand

Acquisitie: Coosje van Bruggen

FINANCIERING

De tournee van Under Pressure is mogelijk gemaakt met de financiële steun van Stichting Kinderpostzegels Nederland, Fonds 1818, Stichting Boschhuysen, Geheim van Goeree Overflakkee, de GGD Rotterdam-Rijnmond en de gemeenten Aalten, Lisse, Spijkenisse, Maassluis, Enschede, Oldenzaal, Midden Delfland, en Zwolle.

FORMAAT, WERKPLAATS VOOR PARTICIPATIEF DRAMA

Formaat is een organisatie die werkt aan empowerment van mensen in een achterstandspositie, participatie van mensen die onvoldoende aan de samenleving deelnemen, bewustwording van mensen m.b.t. mensenrechten, grondrechten en waarden & normen en dialoog tussen burgers onderling cq tussen burgers en overheid. Formaat doet dit door allerlei vormen van Participatief Drama.

Westzeedijk 513, 3024 EL Rotterdam

T 010-452 40 45 // E info@formaat.org WWW.FORMAAT.ORG